CUDES JOURNAL CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

Özdemir, Ö. F. (2022). Zaman Eksenli Üretim İlişkileri Distopyası: In Time Filmi ve Çalışmanın Anlamı. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 5(Special Issue-1),100-109.

Research Article

Zaman Eksenli Üretim İlişkileri Distopyası: In Time Filmi ve Çalışmanın Anlamı

A Time-Based Relations of Production Dystopia: In Time Movie and The Meaning of Work

Arş. Gör. Ömer Furkan ÖZDEMİR
Kocaeli Üniversitesi
omerfurkanozdemir@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1208-1269

DOI: 10.37154/cudes.2022.46

Article Info

Received: 28.02.2022
Accepted: 09.03.2022

Keywords: Capitalism, Dystopia, Labour, Labour Relations, Science Fiction

Abstract

The story told in "In Time" as a science fiction movie, takes place in a future where the time replaces money. In this future, in which the basic features of modern capitalist labor relations are preserved after the industrial revolution, time has become both a means of exchange and capital accumulation. It is possible for people to have more time, that is, to live more, by gaining this time. In this study, it is aimed to examine these time-centered production relations depicted in the film in comparison with today's labor relations. The place of time, which is used as a metaphor in the film, in labor relations and the nature of capitalist labor relations as a source of inequality are discussed with a Marxist analysis through the film In Time. Based on this discussion, it was tried to make an inventory of the basic features of the economic-political system fictionalized in the film and to develop a conceptual proposition for its definition.

Makale Bilgisi

Geliş: 28.02.2022
Onay: 09.03.2022

Anahtar sözcükler: Bilim Kurgu, Çalışma İlişkileri, Distopya, Emek, Kapitalizm

Öz

Bir bilim kurgu filmi olarak "In Time"da anlatılan hikaye, paranın yerini zamanın aldığı bir gelecekte geçmektedir. Sanayi devrimi sonrası modern kapitalist çalışma ilişkilerinin temel özelliklerinin korunduğu bu gelecekte, zaman hem bir değişim hem de servet biriktirme aracı olmuştur. İnsanların daha fazla zamana sahip olmaları, yani daha fazla yaşayabilmeleri bu zamanı kazanmalarıyla mümkündür. Bu çalışmada, filmde betimlenen zaman merkezli bu üretim ilişkilerinin günümüz çalışma ilişkileriyle karşılaştırmalı olarak incelenmesi hedeflenmiştir. Marxist bir analizle, filmde bir metafor olarak kullanılan zamanın çalışma ilişkilerindeki yeri ve bir eşitsizlik kaynağı olarak kapitalist çalışma ilişkilerinin doğası In Time filmi üzerinden tartışılmaya çalışılmıştır. Bu tartışma üzerinden filmde kurgulanan ekonomik-politik sistemin temel özelliklerinin bir dökümü yapılmaya çalışılmış ve tanımlanması için kavramsal bir önerme geliştirilmeye çalışılmıştır.

1. GİRİŞ

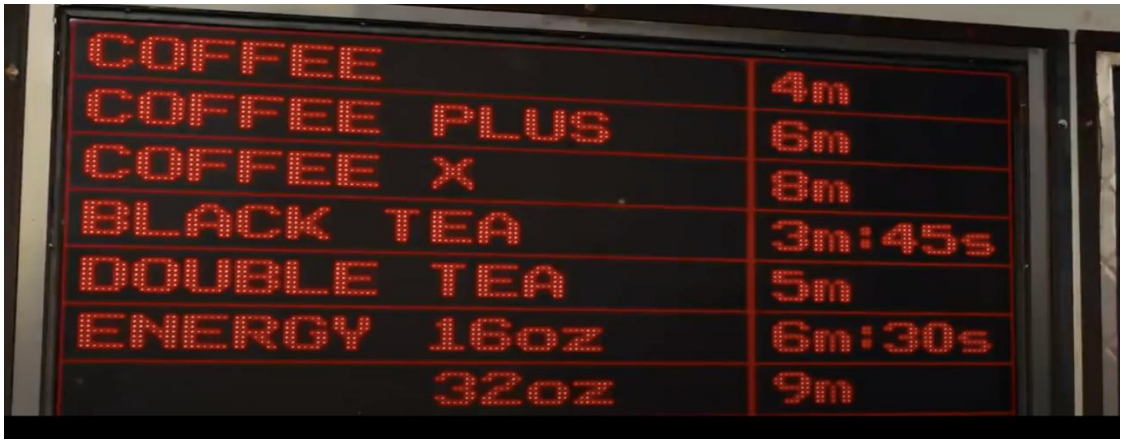
In Time (Zamana Karşı, Andrew Niccol, 2011), gelecekte, ölümsüzlüğün sırrının keşfedildiği bir dünyada geçen hikayesiyle ve bu hikayenin arka planında betimlediği bütünlüklü bir toplumsal yapıyla günümüz çalışma ilişkilerine dair eleştirel göndermelere sahip bir bilim kurgu filmidir. Andrew Niccol'un hem senaristi hem de yönetmeni olduğu film, hikayesinin kurgulandığı evrenin bilim kurgu yazarı Harlan Ellison'un 1965 tarihli "'Repent, Harlequin!' Said the Ticktockman" hikayesine oldukça benzer bir şekilde, ölçülebilir zamanın yaşamın merkezinde olduğu despotik bir rejimin hakim olduğu distopik bir dünyayı betimlemektedir.

Bu çalışmada, filmin hikayesi üzerinden çalışma ilişkileri merkezli bir ekonomi-politik çözümleme yapılması hedeflenmiştir. Bu yapılırken, filmin hikayesine dair detaylar konusunda, makalenin yazarının bir kültür sanat dergisinde yayınlanan film eleştirisinden (Özdemir, 2012) faydalanılmıştır. Filmin hikayesinin öne çıkan simgesel öğeleri, Marxist tahlil ekseninde irdelenmeye çalışılmış ve bu tahlil açısından günümüzün egemen ekonomik ve toplumsal yapısı ile karşılaştırılarak bir bilimkurgu eseri üzerinden gelecek tahayyülünün günümüz kapitalizmine dair eleştirel tutumuyla betimlenen distopik bir toplumsal sistem, kavramsal bir önermeyle tanımlanmaya çalışılmıştır.

"Bilimkurgu sinemasını özel efektlerin tahakkümünde bir tür" olarak gören Freedman, "bilim kurgu edebiyatınıysa 'bilişsel yabancılaşma' için bir araç, yani rasyonel ve somut olmakla birlikte okuru kendi dünyasına yeni bir ışık altında bakmaya, eleştirel ve siyasi açıdan onunla yeni bir ilişki kurmaya yönelten, bildiğimizden farklı dünyaların tasviri olarak görür" (akt. Bould, 2015: 15). Özel efektlerin aldatıcı yoğun kullanımın olmadığı bir film olarak In Time'ı Freedman'ın bilim kurgu edebiyatı tasnifine dahil edebiliriz. Bilişsel yabancılaşmayla kastettiği süreç ise In Time'da billurlaşmaktadır. Öyle ki kapitalist üretim ilişkilerinin arka planda hemen tüm unsurlarıyla dolaysız betimlenmesi, onun 'rasyonel ve somut' özelliğini pekiştirmektedir ve ölümsüzlüğün keşfi ve zamana dayalı ekonomik-toplumsal sistemin hakim olduğu bir dünyanın gerçek olup olamayacağı konusunda izleiciyi şüpheye düşürmektedir.

Filmin konusunu belirli sahnelere atıfla kısaca özetlemek, devamında detaylandıracağımız analizimiz için referans oluşturacaktır. Film, ana karakteri Will Salas'ın, gelecekte genetik çalışmalar sonucunda yaşlanmanın durdurulduğunu, büyümenin 25 yaşına kadar sürüp o yaşta durduğu ancak o andan itibaren bileklerinde yer alan bir tür biyolojik ve dijital bir göstergenin 1 yıllık zamanı geriye sayarak çalıştığını ifade eden sözleriyle başlar. Salas, 25 yaşında yaşlanması duran ve bu andan itibaren 1 yıllık ömre sahip insanların daha fazla yaşayabilmek için çalışmak ve zaman kazanmak zorunda olduklarını söyler. Zira artık paranın yerini zaman almıştır. İnsanlar ücretli çalışmalarının karşılığında zaman kazanmakta, kazanılan zaman ile mal ve hizmet satın alarak yaşamlarını sürdürmekte, yaşamsal ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra da kelimenin ilk anlamıyla yaşayabilmek için de fazladan zamanı bileklerinde bir tür cüzdan işlevi gören göstergelerinde muhafaza etmek zorundadırlar (Resim -1). İnsanlar zaman bölgeleri olarak tanımlanan bölünmüş kentlerde yaşamaktadırlar. Yoksullar, yani bileklerinde daha az zamana sahip olanlar varoş niteliğindeki düşük zaman bölgelerinde yaşarlarken milyonlarca yıllık zamana sahip olan ve bu miktardaki zamanı zaman kapsülleri ve kasalarında muhafaza eden zenginler ise yüksek zaman bölgelerinde yaşamaktadırlar. Ücretli çalışmaya tabi olarak yaşamını sürdüren Salas, kendisi gibi işçi olan annesiyle birlikte yaşamaktadır. Salas'ın mesai arasında arkadaşıyla birlikte kahve içmeye gittiği sahnede fiyatı zaman üzerinden belirlenen kahveye zam geldiğini öğreniriz. Bir tür enflasyonun da olduğu bu sistemde ücretlerde ise herhangi bir artış olmadığını, hatta, örneğin Salas'ın haftalık ücretini alırken o hafta arttırılmış olan üretim kotasını sağlayamadığı için ücretinde kesinti olduğunu gözlemleriz. İlerleyen sahnelerde, faturalarını zaman karşılığı ödedikten sonra toplu ulaşım için yeterli nakit zamanı olmadığını fark eden Salas'ın annesi, oğlunun bileğinden kendisine bir miktar zaman alabilmek için koşmaya başlar ancak zamanı tükenir ve ölür. Salas için sistemi sorgulatan bu olay sonrası bir akşam barda, bilediğinde yüzlerce yıllık zamana sahip olan ve bu yüzden o zaman bölgesine ait olmadığı kolaylıkla anlaşılan Henry Hamilton, yüzlerce yıldır yaşamaktan bıkmıştır ve ölmek istemektedir. Onu mafyanın elinden kurtaran Salas'a, uyurken, bileğindeki tüm zamanı aktarır ve intihar eder. Bileğinde o güne kadar hiç olmayan miktarda zamana sahip olan Salas bir anda polisin arananlar listesine girer. Time-keeper olarak adlandırılan bu polislerin temel görevi dolaşımdaki zamanı takip etmek ve korumaktır. Salas, soygunculuk ve cinayet suçlamasıyla aranırken, kendisini, annesinin de intikamını almak üzere yüksek zaman bölgesine giderken görürüz. Burada zaman bankalarının sahibi Philippe

Weis ile tanışan Salas'ın tek amacı vardır: Zenginlerin elindeki zaman servetinin tamamını almak ve halka dağıtmak. Salas'ın peşine düşen Time-keeper şefi Raymond Leon, kendisi de düşük zaman bölgesinde büyümüş olan ve bir tür devlet memurluğuyla düzenli zaman gelrine sahip olan, sistemin koruyuculuğunu maaş karşılığı bir işten de öte memur sadakati olarak gören bir polistir. Salas'ın kaçarken Weis'ın kızı Sylvia'yı da rehin alır. bir süre sonra aralarındaki yakınlaşmayla birlikte birlikte soygun eylemleri yaparlar. Halka zaman faizi karşılığında zaman kredisi veren bankalara düzenledikleri silahlı soygunlardan zenginlerin yolunu keserek üzerlerindeki zamanı ve değerli eşyaları çalmaya değin peşpeşe ses getiren eylemler yaparlar. Zaman yoksulu halk için koruyucu bir sosyal güvenlik mekanizmasının da olmadığı hikayede vakıflar aracılığıyla kısıtlı da olsa zaman gelir desteği yapıldığına tanık oluruz. Will ve Sylvia'nın soygun eylemleri ise onları halk kahramanı yapmaktadır. Kapitalist piyasa işleyişine dair sembolik önemdeki bir çok kurum ve öğeye yer verilen filmin sonunda, yüksek zaman bölgelerinde birikmiş zamanın soygunlar aracılığıyla önemli bir kısmının düşük zaman bölgelerine dağıtılması, sisteme önemli darbeler vurmaktadır. Ücretli çalışanların grev, boykot vb. yoksulların ise farklı türden eylem biçimlerini görmeyiz ancak soygunların yarattığı kaos bir tür ayaklanmaya yol açar ve yoksullar yüksek zaman bölgelerine akın ederler. Film, 'daha fazla zamana sahip2 olan daha büyük bankaların soyulması sahneleriyle son bulur. Distopik bir dünyada sınıflara bölünmüş bir toplumda, şu ya da bu şekilde verili düzene isyan eden ana karakterler aracılığıyla zamana dayalı sistemin yarattığı eşitsizliğin yıkılmaya başladığına, bir tür zaman ütopyası olarak herkesin sonsuz ya da daha fazla ve zamanının tükenme kaygısını hissetmeden yaşayabileceği bir dünyanın gerçekleşebileceğine tanık oluruz. Milner'in ifadesiyle "bilim kurgu, kısmen de olsa, potansiyel olarak da olsa, bir umut kaynağıdır" (Milner, 2013: 251) ve In Time, distopyayı ütopyaya çeviren hikayesiyle bu umudu yeniden veren bir film olarak nitelendirilebilir. Filmin betimlediği dünyada egemen olan ekonomik-toplumsal sistem bu anlamda bir değerlendirmeyi de hak etmektedir.

Resim -1: Ücretlerini zaman olarak alan çalışanlar, mal ve hizmetleri de zaman ödemesi yaparak satın almaktadırlar (In Time).

2. IN TIME, ÜCRETLİ ÇALIŞMA, ZAMAN VE KAPİTALİZM

Filmdeki çalışma rejiminin ana unsurlarını tespit edebilmek için kapitalist çalışma ilişkilerinin tarihsel karakteristiğine başvurmak analizimiz için oldukça yararlı olacaktır. Sanayi devriminin arefesinde gelişen kapitalizmin kendisinden önceki çalışma biçimlerine tabi olan çalışanlara en büyük vaadi özgür çalışma ve bunun somutlanmış hali olarak sözleşme hürriyetiydi. İşçinin kendi özgür iradesiyle emeğini satabilmesi, çalışmak ve çalışmamak arasında tercih yapabilmesi ve işverenle pazarlık yapabilmesi çalışmanın kendisinin de özgürleşmesi anlamına geliyordu. Bu propaganda söylemi sanayi devriminden günümüze değin etkisini sürdürmüş ve modern anlamda çalışma kültürünün toplumsal olarak içselleştirilmesini de sağlamıştır. "Sahip olma özgürlüğü ve şeyleri kontrol etme imkanı sağlayan şey olarak çalışma, ayrıca günümüz batı kültüründe bireysel özgürlüğün önemli bir parçası olarak kalmaya da devam etmektedir" (Budd, 2011: 92). Ancak çalışmanın yüceltilmesi 18. ve 19. yy'lar itibariyle oldukça sancılı bir sürece yayılarak gerçekleşmiştir. Öyle ki bir yandan sanayi devrimiyle birlikte üretim hızında gerçekleşen hızlı dönüşüm ve diğer yandan kapitalist üretim tarzının sermaye birikimine dayanan karakteri, üretimde yoğun işgücü ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Emeğinden başka satacak hiçbir şeyi olmayan bireyler bu üretim biçiminin kendisini

yeniden üretebilmesinin de hem bir ön koşulu hem de sonucu olmuştur. Weber'e göre "ilk sanayi kompleksleri yoksulluğun baskısı olmadan asla ortaya çıkmamıştır" (1991: 198'den akt. Castel, 2017: 149). Yaşayabilmek için ücretli çalışma ilişkisinden başka seçeneği olmayan yoksul kitleler, sanayi kapitalizminin ihtiyaç duyduğu işgücünü fazlasıyla sağlamışlardır. Söz konusu "ilk sanayi komplekslerinde öyle çalışma koşulları vardır ki, bu türden istihdam "arz"larını kabul etmek için ihtiyaçtan kaynaklı bağımlılık en aşırı düzeyde olmalıdır" (Castel, 2017: 148). Ancak artık 'çalışma özgürlüğü'ne sahip milyonlarca insan için yeni bir zor gündeme gelmiştir: Kapitalizm öncesinin siyasal zora dayalı çalışma rejimi, yerini, ekonomik zora bırakmıştır. Böylelikle ilk unsurumuzu tespit ederiz: Şu ya da bu 'zor'a dayalı çalışma. In Time filminde, sanayi komplekslerinde çalışan kitlelerin çalışma konusunda siyasal bir zora tabi olmadıklarını görmekteyiz. Ancak bu çalışma emek dışı başka bir gelirden yoksun işçilerin salt ekonomik zora dayalı bir çalışması da değildir. Çalışmamak sadece aç kalmak anlamına gelmemekte, bileklerdeki neredeyse günü birlik zamanın tükenmesi dolayısıyla ölüm anlamına gelmektedir. Salas'ın çalıştığı fabrikanın girişinde yerde yatan cansız bir işçi bedeni, kazandığı zaman yevmiyesini tasarruflu kullanamamış işçileri bekleyen sonu göstermektedir (Resim - 2). Bu noktada ücretin sadece emeğin yeniden üretimi işlevi değil ama bizatihi yaşamın kendisini devam ettirecek zamansal bir fonksiyon kazandığı görülmektedir. O fonksiyon şudur: In Time'da çalışma, artık biyolojik zora dayalı bir biçim almıştır.

Resim - 2: Bileğindeki zamanı tükendiği için ölen işçinin fabrika önünde yatan bedeni (In Time).

Bunu daha anlamlı kılabilmek için soyut zamanın somutlandığı In Time evrenindeki zaman olgusunu kapitalist zaman olgusuyla birlikte karşılaştırmak işimizi kolaylaştıracaktır. Akaş, günümüz yaşam biçiminin zaman konusunda yarattığı zorlukları özetlerken günün yirmidört saatinin insana yetmediğinden bahisle "Bize artık 30 saatlik günler lazım" der ve biraz ileride şunu sorar: "gece ve gündüz on beşer saat olacak, ama bunun ne kadarı iş saati olarak geçecek?" (2000: 224-225). Zamanın ölçülmesiyle birlikte onun kullanımının bugün insanlığı getirdiği nokta daha iyi özetlenemezdi. Ancak sorun yirmidört saatin yetmemesinden mi kaynaklanmaktadır yoksa aslında sorun fazlasıyla bol olan zamanın kıt bir kaynak olarak ele alınması mıdır? Bu soruyu aşağıda cevaplamaya çalışacağız. Önce zamanın kendisini soyutlayan bir araç olarak ölçüm konusuna kısaca değinmek bağlantımızı kurmamızı kolaylaştırabilir. Zamanın ölçümü elbette kapitalizmden öncesine, binlerce yıllık bir tarihe sahiptir. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte yaygınlaşan ve günlük zamanı ölçmeye yarayan saatin aksine daha geniş bir ölçme yöntemi olarak takvimin tarihi oldukça eskidir. Ancak takvimin tarihine baktığımızda da yine toplumsal yaşayışın temel öğresi olan üretimle yani çalışmayla paralel bir ihtiyaçla geliştiğine tanık oluruz. Batı dillerinde Latince Calendarium'a (hesap defteri) değin uzanan

etimolojik kökene sahip takvim, tarım devrimiyle birlikte insan topluluklarının çalışma ve üretim üzerinde şekillenen döngüsel ve doğrusal zaman ölçümü ihtiyaçlarının bir sonucu olarak ortayçıkmıştır. Örneğin Türkçedeki takvim kelimesinin de arapça kökenli "'kavm' ve 'kıyam'dan türetilmiş: Eğriyi, yanlışı düzeltmek, işleri yoluna, düzene sokmak" (Güvenç, 2000: 85) anlamına geldiğini görürüz. Toplumsal yaşamın dayattığı ölçüm ihtiyacı tarihin farklı dönemlerinde farklı şekillerde kendisini göstermekle birlikte zamanın standart birimler aracılığıyla ölçülmesinin doruk noktası kapitalizmde vücut bulmuştur. Modern kapitalist çalışma, "zamanın ve mekanın standardizasyonunun bir ürünüdür. Montaj hattında olduğu gibi, çalışma alanının en ince ayrıntısına kadar tasarlanması ve en uygun iş akışı hızı ve yapısının ortaya konulması, çalışanların en etkili iş akış zamanı içerisinde ve vardiya usulüyle çalışması, zamanın ve mekanın standardizasyonuyla mümkündür" (Dikmen, 2009: 111). Günümüz çalışma yaşamının önemli tanımlayıcılarından olan esnek çalışma modelleri bile çalışma zamanı açısından belirli bir standardizasyonu korumaya odaklanmıştır: Üretimin artan hızı ve teknolojik gelişmenin ivmesine rağmen çalışma sürelerinin kısalmak bir yana sürekli artması ve artık iş ve iş dılı zamanın içiçe geçmeye başladığı ve çalışmanın kendisinin kişinin yaşamına içkin hale geldiği bir standardizasyon. Kapitalizme dair bir olgu olarak tanımlanan zaman disiplini tarihin tüm dönemlerinde böyle değildi. Thompson, zaman ve iş disiplinine dair, işin zorlamasının doğaya ait olduğu balıkçılık, çiftçilik gibi işlerde zaman notasyonunun tanımlanmasında iş-yönlendirmesi'ni kullanır. Ona göre "İşgücü fiilen istihdam edilmeye başlanınca iş-yönlendirmesinden zamanlı emeğe geçiş ortaya çıkar …, …işveren işgücünün zamanını *kullanmalıdır* ve bunun israf edilmemesini sağlamalıdır: İşin değil fakat zamanın değeri paraya dönüştüğünde egemen olmaktadır" (2006: 444-445). İşte bu yüzden sanayi devriminin ikinci kuşak işçileri de "derslerini, yani zamanın para olduğunu, çok da iyi öğrenmişlerdi" (Hobsbawm, 1964'ten akt. Thompson, 2006: 479). Ancak uzun ve yorucu çalışma süreleri, işçileri kendilerine zaman ayırmaktan ve yeterince dinlenmekten de alıkoyuyordu. Çünkü işçinin kendi emek süreci üzerindeki kontrolü kalkmış, zaman artık işverenin olmuş ve onların kişisel ritimleriyle değil işverenin zaman ölçeri ile ölçülmeye başlanmıştır (Budd, 2011: 86). Bu durum, çalışan açısından iş zamanı ve iş dışı zaman ikiliğini de anlamlı kılmaya başlamıştır. Seçer, çalışma zamanı olgusuna dair "'işverene ait zaman' ile 'bireye ait zaman' arasındaki ayırımın belirginleşmesi"ne vurgu yapar (2011: 47). Kapitalist çalışmada iş zamanı, işverene aittir. İş dışı zaman bireyin kendisine ait olan zamandır. Emeğinden başka gelir kaynağı olmayan bir birey açısından gelir elde etmek için günlük zamanın bir kısmını, aslında epey uzun bir kısmını işverene tahsis etmek gerekmektedir. Ancak "çalışmayı, boş zamanla uzlaşmayan bir gelir kaynağı olarak görmek, bir bireyin emek arz kararını, istenen miktarda bir gelir ve boş zaman elde etmek için çalışılacak en uygun sürenin hesabına indirger" (Budd, 2011: 165). Yaşamak için her şeyden önce zamana ihtiyaç duyan bir çalışan, In Time'da, en düşük ücret eşiğine razı olacaktır. Bu sistemde, ücret dışı diğer gelirlere sahip yarı-proleter hane halkları (Wallerstein, 2002: 24) olmadığını da vurgulamamız gerekir. Bu açıdan tam bir proleterleşmenin gerçekleştiği bir sistemdir ve tam proleterleşme, emeğinden başka piyasaya sürecek hiçbir şeyi olmayan kitlelerdir. Yani kişi, bir saat, bir dakika fazla yaşayabilmek için bile çalışmak zorundadır. Filmde yoksulların çok hızlı hareket etmeleri, örneğin yemeği çok hızlı yemeleri, bir yerden bir yere giderken koşarcasına yürümeleri bundandır. Buna karşın zenginlerin ise oldukça yavaş hareket etmeleri, sahip oldukları milyonlarca yıllık zamanın sağladığı bir lükstür. Zaman baskısı, kapitalist çalışma ilişkilerinin yarattığı önemli bir olgudur ve "bireyin çeşitli zaman kategorilerine gerekenden fazla zamanı kendi isteği ve kontrolü dışında ayırması ya da ayırmak durumunda kalması halinde gündeme gelmektedir" (Seçer, 2011: 132). Gününün belirli bir bölümünde emek-gücünü işverene veren bir işçi açısından işgünü dışında kalan sınırlı zaman, kendisinin sahip olduğu zamanı ifade eder. Bu zamanın az ya da çok olması işçinin ihtiyaçlarıyla doğrudan ilintilidir. "Parasal açıdan fakir olmak bilindik bir olgudur ve belirli ihtiyaçları karşılamaya yetecek kadar para sahibi olunmamasını ifade eder. Zamansal açıdan fakir olmak ise, benzer bir yaklaşımla, yapılması gereken bir çok şeye yetecek kadar zamanın bulunmamasını ifade etmektedir (Vickery, 1977: 42-43'ten akt. Seçer, 2011: 127). Kapitalist çalışma rejiminin yarattığı bu zaman yoksulluğu, In Time'da ekonomik yoksullukla bütünleşmiştir ve işçinin ihtiyaçlarının ne olduğundan bağımsızlaşmıştır. Çünkü zamanın kullanımı konusunda kişiden kişiye değişebilir -subjektif- ihtiyaçların yerini objektif tek bir ihtiyaç almıştır: Surviving (Hayatta kalma ihtiyacı). İnsan evriminin kilit işlevi görmesinden, avcı-toplayıcı insan topluluklarına ve bugüne temel bir dürtü olarak bu ihtiyaç, yukarıda tanımladığımız In Time evrenindeki çalışma rejiminin biçimsel olarak kapsadığı alanı göstermesi açısından anlamlıdır: Yani

biyolojik zora dayalı çalışmayı sağlamak için elverişli zemini – zaman yoksunluğunun yaşama dürtüsüyle çelişkisini bulmaktadır.

Günümüz çalışma ilişkilerinde "çalışma, tıpkı öteki mal ve hizmetler gibi alınıp satılabilen bir meta olarak kavramlaştırılmaktadır…, …kapitalist toplumlarda istihdam, çalışmanın bir meta olarak değiş tokuş edildiği (karmakarışık bir ilişki olmasına rağmen) bir sözleşme ilişkisi olarak yasal bir biçimde düzenlenmektedir" (Budd, 2011: 98-99). Budd, bu tespite, Marx'a bir parantez açarak yer verir. Çalışmanın, emeğin bir meta olduğu tespiti, kapitalizmin başlangıcından bugüne özellikle ana akım iktisatçılar tarafından kabul edilmektedir. Ancak Marx, Kapital'de, kendi analizinin temelini oluşturan şu tespiti yapar: "İşçinin sattığı şey kendi emek gücüdür. Çalışmaya, yani iş yapmaya veya emeği harcanmaya başlar başlamaz, artık, emeği işçiye ait olmaktan çıkmıştır ve dolayısıyla da artık onun tarafından satılamaz" (2018: 515). Tam da bu nokta bizi yeniden zaman olgusuna vardırır. Çünkü kapitalist, "emek gücünün bir günlük değeri için ödeme yapar. Bunun kullanımı, diğer herhangi bir metanın, örneğin bir gün için kiraladığı bir atın kullanımı gibi, o gün için kendisine ait olur" (Marx, 2018: 188). In Time'da zaman-ücretiyle çalışan bir işçi, örneğin 8 saatlik bir işgünü içerisinde aynı zamanda bileğindeki 8 saatten de vazgeçmektedir. Demek ki kaybedilen o zamanın yanı sıra kendisini ertesi sabah işbaşı yaptırıp mesai bitimine kadar yaşamasını sağlayacak zaman ve buna ilave olarak günlük emeğin yeniden üretimini sağlayan geçim araçlarını sağlayacak bir ücret alabilmektedir. Bu da bize bir diğer unsurumuzu sağlar: In Time'da işçi sadece emek-gücünün kullanım hakkını değil, kendi zamanının, yaşamsal olarak onun bileğinde kodlanmış olan yaşam zamanının kullanım hakkını da işverene kiraya vermektedir. Yani In Time'da çalışma, artık sadece emek-gücünün değil zaman-gücünün kullanım hakkının da geçici olarak kapitaliste devredildiği bir biçim almıştır.

Marx'ın "işçinin sattığı şey, doğrudan doğruya *emeği* değil, kullanım hakkını geçici olarak kapitaliste devrettiği kendi *emek-gücüdür"* (2006:49) tespiti bu noktada önem kazanır. "*Artı-değer* oranı, diğer bütün koşullar aynı kalmak kaydıyla, işgücünün emek-gücünü yeniden üretmek için gerekli kısmıyla, kapitalist için harcanan *artı-zaman* ya da *artı-emek* arasındaki orana bağlıdır" (Marx, 2006: 54). Sermaye birikiminin ücretli emeğin sömürüsü üzerinde yükseldiğini söyleyen Marx'ın analizinin en önemli kısmını artı-değer oluşturur. Ancak öncesinde onun sermaye ve para arasındaki farka dair analizine bakmak gerekir: "Para olarak para ile sermaye olarak para, birbirlerinden ilk olarak, yalnızca farklı dolaşım biçimleriyle ayırt edilir. Meta dolaşımının dolaysız biçimi, M-P-M, yani metanın paraya dönüşmesi ve paranın yeniden metaya dönüşmesi, satın almak için satmaktır. Ama, bu biçimin yanında, spesifik olarak farklı bir ikinci biçimi, P-M-P biçimini buluruz; burada ilk önce para metaya dönüşür ve sonra meta yeniden paraya dönüşür, yani satmak için satın alınır. Hareketiyle bu ikinci dolaşımı gerçekleştiren para, sermayeye dönüşür, sermaye olur ve tanımı gereği bile sermayedir" (Marx, 2018: 152). Sermaye bu büyüme sürecini ücretli emeğin sömürüsü üzerinden gerekleştirir. İşçi ve işveren arasındaki ücret anlaşmasının perdelediği şey budur: "Ücret sistemi temelinde *ödenmemiş* emek bile *ödenmiş* emek gibi görünmektedir" (Marx, 2006: 55). In Time'da işçilerin günlük çalışma süresi sonunda elde ettikleri zaman geliri sadece onların ertesi gün yeniden işbaşı yapmalarını sağlayacak bir tutarı sağlar. Dolayısıyla Marxist analiz açısından onlara zaman karşılığı ödeme yapan işverenlerin karlarının başlangıç noktası da işçilerin hak ettikleri ücretlerinin ödenmeyen kısmı olmaktadır. Bunun zaman olduğunu düşündüğümüzde ve In Time'da üretilen metaların değerinin tahvil edildiği yegane şeyin zaman olduğunu buna eklediğimizde, bu bize bir başka unsuru verir: In Time'da artı-değer, artı-zamandır.

Artı-değer süreciyle karın ve bu karın biriktirilmesiyle sermayenin büyümesi, In Time'ın polis gücü olan 'Time-Keeper'ların (Zaman koruyucuların) isimlerini anlamlandırmamıza da yardımcı olur. Önceki blümde özetlediğimiz hikayede gördüğümüz gibi bu kolluğun temel görevi dolaşımdaki zamanı takip etmek ve korumaktır. Polis merkezindeki dijtal haritalar, trafik navigasyon uygulamalarına benzer bir şekilde anlık olarak tüm yurttaşların konumlarını, bileklerindeki zaman miktarıyla birlikte göstermektedir. Zaman bölgelerinin, kişilerin sahip oldukları zaman miktarlarına göre ayrıldığı ve sınıflı yapının zamana dayalı mül sahipliğiyle mekansal olarak da keskin bir şekilde ayrıldığı bu dünyada, belirli bir büyüklüğü aşan zaman miktarı eğer 'olmaması gereken' bir yerde ise Time-keeperlar müdahale ederek söz konusu zamana el koymakta ve onu 'olması gereken' zaman bölgesine transfer etmektedirler. Çünkü örneğin düşük zaman bölgesindeki bir işçinin belirli bir zamanda kazanabileceği en yüksek zaman miktarı bellidir: Bu, emek-gücü, filmimizdeki haliyle zaman-gücünün işverene kiraya verilmesi sonucu elde ettiği ücretten daha fazla olamaz. Time-keeperlara göre bunu aşan zaman mikatrı hırsızlık sonucu elde edilmiştir ve el koyulmalıdır. Ancak

aynı time-keeperların düşük zaman bölgesinde haydutluk yaparak işçilerden zaman çalan ve hatta tüm zamanını çalarak ölümüne yol açan bir çeteyle uğraşmadığını hatta örtük olarak bu hırsızlıkların önünü açtıklarını da görmekteyiz. Öyleyse bu bizi yeniden Marx'ın sermaye oluşum süreci tarifine götürür. Wallerstein'ın da tarihsel kapitalizmin ayırt edici özelliği olarak tarif ettiği bu süreç, sermayenin özel bir yolla, başlıca amacının büyümek olduğu bir yolla kullanıma girmesidir. Ona göre bu "sistemde, geçmiş birikimler yalnızca daha fazla sermaye biriktirmek için kullanıldığı ölçüde sermayedir" (2002: 12). In Time'da da zamanın, hırsızlık yoluyla elde edilip edilmediğinin önemi yoktur. Önemli olan onun verimli kullanılıp kullanılmayacağıdır, yani yoksulların bileklerinde haracanarak tüketilmesi değil zenginlerin elinde yatırım araçlarıyla büyümesidir. Böylelikle bir diğer unsurumuzu da elde etmiş oluruz: Zamanın, serameye dolaşım süreciyle birlikte katlanarak büyümesi ve küçük bir azınlığın elinde birikmesi, yani zaman-sermaye.

3. IN TIME VE CAPITIMEISM

Kavramları açıklarken ve onların karşılık geldiği 'şey'lerin detaylı analizi yapılırken kelimelerin tarihsel kullanımından hareket etmek gerekliliğini hatırlamak halihazırda işleyen kapitalizm üzerinden In Time filminde ortaya konulan distopyayı da (bir önceki bölümde detaylandırıldığı gibi) temel işleyiş yasalarının aynı olmasından hareketle bu tarihselliği barındıran bir sistem olarak tarif etmemizi ve onu tanımlayacak bir terim üretmeyi önermemizi olanaklı kılabilir. Kapitalizmde, kapitalin / sermayenin etimolojik kökeninin latince capitalis sözcüğüne kadar uzandığı bilinmektedir. Sözcük, tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomik ve toplumsal yaşamda baş / hayvan sayısı anlamına gelen caput sözcüğünden türemiş ve kapitalizmin arfesinden başlamak üzere sermayenin tanımlanmasında da yine aynı perspektiften hareketle, yani bir zenginlik / sahip olunan anamalı tanımlaması amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Zaman birikimi ve bu birikimin yeniden ve yeniden katlanarak büyümesi; ve yine belirli ellerde bir 'yatırım' aracı işlevi görerek yeniden büyümesi özelliğinden hareketle In Time dünyasını tanımlamak üzere 'Capitimeism' gibi bir kavramsal önermede bulunmayı deneyebiliriz (Özdemir, 2012: 52). Kapitalizmden tek farkının, emekgücü kullanımının zaman üzerinden paraya çevrilmesi yerine doğrudan emekgücünün zaman-sermaye birikimine kanalize edilmesi olan bu sistemde zamanın bizatihi kendisi bir değişim ve birikim aracı ve dahası bu birikimi sağlamaya yönelik bir sömürü aracı olmaktadır. Esas olarak aynı işleyiş yasalarına sahip olan capitimeism, kapitalizmin en temel çelişkisi olan emek-sermaye çelişkisini en keskin haliyle sürdürmektedir. Kapitalizmde ücretli çalışma, emeğinden başka piyasaya sunacağı başka bir şey olmayan işçinin yaşamını sürdürmesi için hayati önemdeyse ve işverene kullanım hakkını verdiği emekgücü karşılığında aldığı ücret, emeğini yeniden üretecek hayati ihityaçlarını karşılıyorsa; ücret ve fiyatın zamana endekslendiği, sadece emeğin yeniden üretiminin değil aynı zamanda onun sınırlarını da belirleyen hayati ihtiyaçların da zamanla ölçülmesi üzerinde şekillenen bir ekonomik-toplumsal sistemi tanımlamak için kaçınılmaz olarak ulaşılacak yegane sonuç şu olacaktır: Çalışmamak kelimenin ilk anlamıyla ölmek demektir. Kapitalist üretim ilişkilerinin yarattığı eşitsizliklerin; bir yandan kapitalizm öncesinden miras kalan geleneksel ve informel dayanışma ağlarıyla diğer yandan ve asıl olarak hak mücadeleleri ve diğer faktörlerle gelişen ve neo-liberal dalgaya rağmen sınırlı da olsa varlığını koruyan sosyal devlet vb. uygulamalar aracılığıyla; hem bir ölçüde azaltılması hem de sürdürülebilir kılması reel-politiğine karşın zamanın kendisinin değişim-bölüşüm ve biriktirme aracı olduğu capitimeism'de, bu sonuç, kapitalizmde çalışmayanın aylaklıkla itham edilmesi gerçeğini böylelikle -çalışmayana yaşam hakkının tanınmadığı- bambaşka bir düzleme taşımıştır. İşsizlik hakkını modern çalışma ilişkileri aracılığıyla dayatılan tahakküme karşı bir kurtuluş modeli olarak öne süren ve kapitalizmde işsizliğin "insanın kendisine ya da komşusuna faydalı olacak şeyleri yapma özgürlüğünden çok üzücü bir aylaklık hali anlamına" geldiğini söyleyen Illich'i (2010: 83) tamamen çaresiz bırakacak bir şekilde, In Time'da işsizlik hakkı sadece ekonomi değil biyolojik olarak da mümkün değildir. Engels, İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu'nda işçilerin çalışma koşullarının yanı sıra barınma koşullarına da dikkat çekerek "Bu yüzden de erken yaşlanırlar, erken ölürler. Bu noktada ölüm istatistikleri tanıktır" (1997: 164) der. In Time'da hiçkimse yaşlanmamakta ama zenginler sonsuza dek yaşarlarken işçiler genç ölmektedir (Resim - 3). Ölümüne bir çalışma ve birikim rejiminin ölümsüzlüğü sağlayan bir refahı yaratması, bu ironik çelişki; çıkarlarıyla karşıt iki sınıfın oluşturduğu bir üretim ilişkisinin sonucu olmaktadır. Bütün bir değer üretimi ise zamanın yeniden üretilmesine dayanmaktadır.

Resim - 3: "Zenginler sonsuza kadar yaşar, yoksullar genç ölür" (In Time, Fragman).

Yeniden üretimin temel karakteristiği Capitimeism'e dair dört başlıkta toplayabileceğimiz özelliklerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır: Birincisi, mülksüz ücretliler ve çalışmak zorunda olmayan mülk sahiplerinden oluşan toplumdaki bu sınıfsal bölünme zaman yoksunluğu ve zaman sahipleri arasında gerçekleşmektedir. Tıpkı Castel'in kapitalizmin ilk dönemini tanımladığı gibi "Bir hiyerarşiden ziyade sermaye ve emek karşıtlığı, yani mülkiyet temelli güvenlik ile kitlesel korunmasızlık arasındaki karşıtlık ekseninde bölünmüş bir dünya söz konusudur" (2017: 297). Bu bölünmüş evrende zaman sahiplerinin servetlerinin kaynağı, zamandan yoksunlaştırılmış kitlelerdir, kaynak transferinin yoksuldan zengine gerçekleştiği bu durum ikinci özelliği ortaya koyar: Sömürüye dayalı bir sistem vardır. Üçüncü olarak bu sistemde devlet bir zor aygıtı olarak vardır ve ama zaman zenginlerini değil zamanın kendisini korumak üzere vardır. Burada önemli nokta şudur: 'Zamanın boşa harcanması'nı engellemek onu sınıflar üstü göstermeye yeterli değildir, zaman birikimini korumak, varlığını sadece bu birikime borçlu olan zenginleri korumaktır aslında. Son olarak sistemin tüm bu özelliklere hayat veren temel mekanizması, esasında her gün ve her gün kendiliğinden yeniden var olan bir 'şey'in, zamanın kendisinin kıt bir kaynak gibi algılanmasıdır. Bu algının temeli ise onun piyasa sürecinin merkezinde yer almasıdır. Çünkü ana akım iktisat, bütün bir ekonomi tarihinin kıt kaynaklarla sonsuz ihtiyaçları kaşrılama bilimi olarak sunmakta ancak buna karşın filmdeki bir replik aracılığıyla ifade edilecek olursa: Oysa herkese yetecek kadar zaman vardır. Dolayısıyla Capitimeism, esasen zamanın piyasaya sürülmesinin sistemidir. Bu sistemin temel kavramları ise biyolojik-zora dayalı çalışma rejimi ve bunun unsurları olarak zaman-gücü, artı-zaman ve zaman-sermayedir. Sistem, bu unsurlar aracılığıyla insanın hayatta kalma dürtüsünün sömürüsü üzerinden işlerlik kazanmaktadır. Kropotkin'in ifadesiyle "Birilerinin varsıllığının, birilerinin yoksulluğuyla mümkün olduğunu anlamak için uzun incelemeler yapmaya gerek yok. Yoksulun olmadığı yerde, onları sömüren varsıl da yok demektir" (2007: 78).

4. SONUÇ

Ölçülebilir zamanın muhafaza edilebilir ve böylelikle yeniden kullanılabilir hale geldiği bir sistemin egemen olduğu gelecek portresi çizen bir bilimkurgu filmi olarak In Time filminde, zamanın kazandığı bu yeni özelliğinin bütün bir ekonomik-toplumsal sistemi şekillendiren temel bir işleve bürünmesi ve bir değişim ve biriktirme aracı olarak paranın yerini alması kapitalist sistemin temel çelişkileri üzerinden sunulmaktadır. Bir bilimkurgu filmi / öyküsü olarak distopik bir gelecek tahayyülü sunmakta, bunu yaparken yazarın / yönetmenin, 'bugünkü' dünyaya içkin öğelerden oluşan hareket noktasından geleceğe dair öngörülerini barındırmaktadır. Bu çerçevede kapitalizme içkin temel özelliklerin filmde ortaya konulan sistemin de temel özellikleri oldukları söylenebilir. Zamanın merkeze alınması ise hem kapitalizmle paralel üretim ilişkilerini ortaya koymakta ama aynı zamanda ve bundan dolayı da kapitalizmden daha keskin çelişki ve eşitsizlikleri barındıran bir sisteme işaret etmektedir.

In Time'da, kapitalist bir işleyişi filmin hikayesinin arka planda resmedilen pek çok olguda gözlemlemek mümkündür. Filmdeki çalışma rejimi, ücretli çalışmadır ve işveren merkezli bir zaman disipliniyle işlemektedir. Filmde ekonomik ve toplumsal yaşam piyasalarla düzenlenmektedir. Mal ve hizmet piyasalarında enflasyon gibi olgulara, emek piyasaları açısından işsizliğe işaret edilmektedir. Bankalar aracılığıyla kredi sistemi, yoksullara yardım kuruluşları aracılığıyla sosyal yardımlaşma sistemi örnekleri verilmektedir. Hak temelli bir sosyal politika mevcut olmadığı gibi yardım temelli sosyal politikanın da kamu güvencesinden yoksun olduğu görülmektedir. Tüm bunları kapsayacak şekilde de bir mülksüz ücretliler ve mülk sahipleri dikotomisinin hakim olduğu ve sermaye birikiminin söz konusu ücretli emek üzerinden sağlandığı bir üretim ilişkileri betimlenmektedir. Film bu açıdan bir kapitalist distopya örneği niteliği kazanmaktadır.

Diğer yandan hem filme kapitalizmin bir tür aynası niteliğini sağlayan ama hem de bu işlevi distopik bir biçimde sunmasını sağlayan unsur ise filmin zaman merkezli bir dünyayı konu edinmesi; kapitalizmin hemen tüm yasaları ve unsurlarının sunulduğu bu evrende önemli bir metafor olarak zamanın paranın yerini aldığı bir sistemi ortaya koymasıdır. Kapitalizmin zaman aynasındaki bu bozuşturulmuş yansımasını Capitimeism olarak nitelersek filmde yer alan ve tipik bir kapitalist topluma özgü olan, yukarıda sıralanmış olgulara yapılan göndermelerin zaman merkezli sistemde kazandıkları anlam da kapitalizmin eşitsizliklerinin bir tür Nirvana'sını göstermesi bakımından önemlidir: Enflasyonun bizzat devlet eliyle desteklenmesiyle nomibal fiyat artışlarına mahkum edilen ücretlilerin (zamanın gerçek değerinin değişmemesi olgusundan hareketle) zaman tüketiminin arttırılmasının hedeflenmesi, (zaman) ücretler(in)de düzenli kesintilerin yapılması, bankalar aracılığıyla ücretlilere verilen (zaman) krediler(in)in faizlerinde yapılan artışlar gibi uygulamalar, Capitimeism'in emek-sermaye karşıtlığını, "Herkese yetecek zamanın olduğu bir dünyada" bu zamanın bir azınlık elinde sonsuz yaşam için birikimini sağlamak üzere keskinleştirdiğini ve bunu da otoriter bir rejimde gerçekleştirdiğini göstermektedir. Ayrıca piyasanın yarattığı diğer eşitsizliklerin de yine devlet eliyle farklı uygulamalarla despotik olarak desteklendiği de görülmektedir. Yoksulların yaşadığı bölgelerle zenginlerin yaşadıkları bölgelerinn ayrılmasının salt piyasa adaletsizliğiyle değil, sınırları çizilmiş ve geçişlerin doğrudan zenginliğe (belirli bir miktar zaman sahipliğine) bağlandığı bir tür vize sistemiyle gerçekleştiği görülmektedir. Yine dolaşımdaki paranın (zamanın) devlet tarafından izlendiği ve birikim rejimini sekteye uğratacak olası 'aksaklık'lara ise doğrudan polis gücü aracılığıyla müdahale edildiği de görülmektedir.

Bu çerçevede In Time'da betimlenen sistemi kapitalizmden tamamen farklı kılmadan ve onun bir tür biçimsel versiyonu ama mevcut işleyiş yasalarının değişmediği ve mevcut eşitsizlik ve sömürü mekanizmalarını güçlendirmeye yarayan bu biçimsel versiyonunun temelini oluşturan zaman sistemi aracılığıyla tanımlamak mümkün olabilir. Capitimeism dediğimiz bu sistem, zamanın emekgücü ve meta üretiminde anlam kazandığı kapitalizmde genel olarak bütün metaların donmuş emek zamanından başka bir şey olmadığı Marxist tespitinin bu kez zamanın bizzat kendisinin değişim ve birikim aracı olduğu bu bilimkurgusal evreni tanımlamamıza, soyut zamanın insanın yaşamak için ihtiyaç duyduğu haliyle somutlandığında zaman kavramının kendisinin, piyasa süreçleriyle ele alındığında, emek-sermaye çelişkisinin en keskin halini göstermesi açısından işlevsel bir anlama sahip olduğunu söylememize olanak tanımaktadır.

KAYNAKÇA

Akaş, C. (2000). Dünya Durursa Takvimlerde Durur mu?, *Cogito*, S.22. 221-225.

Bould, M. (2015). Bilimkurgu, Sinan Okan, Gen E. (Çev.), İstanbul: Kolektif Kitap.

Budd, J. W. (2011). *Çalışma Düşüncesi*, Man F. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Castel, R. (2017). *Ücretli Çalışmanın Tarihçesi, Sosyal Sorunun Dönüşümü*, Işık Ergüden (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Dikmen, A. A. (2009). *Makine, İş, Kapitalizm ve İnsan*, Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.

Ellison, H. (1965). 'Repent, Harlequin!' Said the Ticktockman, *Galaxy Magazine*, Dec. 1965, 135-146.

Engels, F. (1997). *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Fincancı Y. (Çev.), Ankara: Sol Yayınları.

Fleming, P. (2016). *Çalışmanın Mitolojisi, Kapitalizm Kendine Rağmen Nasıl Ayakta Kalıyor?*, Kılıç E. (Çev.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Güvenç, B. (2000). Takvimde Zaman, Geçmiş ve Gelecek, *Cogito*, S.22. 85-94.

Illich, I. (2010). *İşsizlik Hakkı*, Keskin D. (Çev.), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Kropotkin, P. A. (2007). *Ekmeğin Fethi*, Beyhan M. (Çev.), İstanbul: Öteki Yayınevi.

Marx, K. (2006). *Ücret, Fiyat ve Kar*, Bilgi A. (Çev.), İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Marx, K. (2018). *Kapital, Ekonomi Politiğin Eleştirisi*, I. Cilt, Selik M. ve Satlıgan N. (Çev.), İstanbul: Yordam Kitap.

Milner, A. (2013). Ütopyayı ve Bilim Kurguyu Yeniden Düşünmek, *Kızıl Dünyalar, Marksizm ve Bilimkurgu*, Bould M. ve Mieville C. (Ed.), İstanbul: Doruk Yayımcılık, 251-270.

Niccol, A. (2011). *In Time* (Film), ABD: New Regency.

Özdemir, Ö. F. (2012). Kul Eyledi Zaman Bizi, *Evrensel Kültür Dergisi*, Şubat 2012, 49-52.

Seçer, H. Ş. (2011). *Çalışma Yaşamında Zaman*, İzmir: Altın Nokta Yayınevi.

Thompson, E. P. (2006). *Avam ve Görenek*, Kocabaşoğlu U. (Çev.), İstanbul: Birikim Yayınları.

Wallerstein, I. (2002). *Tarihsel Kapitalizm*, İstanbul: Metis Yayınları.